

ده مارگیری نه ته وایه تی

؟ : د. محمد أحمد گهز نهیی

سه روکی یه کیتی زانایانی نایینی

ئیسلامی کوردستان

بەشی سێهەم

جاره ده بیته هوی پکابه ری و ناخوشی
له سه ر شتی پرپووچ، بۆ نمونه
له وانه یه ئاژاوه یه ک دروست بکه ن له سه ر
ئه وه یه کی جل و به رگی جوانتره یا گران
به هاتره، وه ئاشکرایه ئه و جوړه که سانه
له پوژی ته نگانه به هانای یه کتر نایه ن،
چونکه هه رییه که حه ز ده کات ئه وه ی دی
چاوی بشکی، جا ئه و جوړه نه ته وه یه
ئه ندامه کانی تا بتوانن سه رو مالی خویان
ده پارێزن، زۆر گوێ به به رژه وه ندی
نه ته وایه تی ناده ن .

۲- سه رکوت کردن و زیلله ت، هه ر
نه ته وه یه که سه ر شوپ بکات بۆ
نه ته وه یه کی دی، عاجز و بی ده سه لات
وبی توانایه، چونکه ئه گه ر توانای
به رگری کردنی هه بایه سه ری شوپ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على
رسول الله وعلى آله وصحبه أجمعين،
أما بعد:

۳- هوی ئه و ده مار شلیه و چاره سه ری:

هویه کانی ئه و ده مار شلیه ده گه ریته وه
بۆ دوو هوی سه ره کی:

۱- خۆشی ژیان و پابواردن: هه ر
نه ته وه یه که ئه گه ر له ژیانکی خوش
ده گوزه را، ژیان خۆش ده وی و حه ز
ناکات ژیا نه که ی له ده ست بچیت، بۆیه
زۆری لا ناخۆشه خوی به کوشتن بدات،
هه روه ها ژیان خۆش ده بیته هوی ئه وه ی
که س ئیشی به که س نه بی و هه ر که س
به پابواردنی خوی خه ریک بی، بگه ر جار

داگیرکه ره که، مه گهر خوا به فریایان
بکه وی، گۆرانکارییه کی گهره به ریابی .

چاره سهری ده مارگیری شل:

چاره سهری ئه وه یه که گۆرانکارییه کی
گهره به ریابی، وه کو ئه و جوړه شتانه:

١- شه پیکي گهره پروبدات له نیوان
نه ته وه داگیرکه ره که و نه ته وه یه کی دی،
چونکه له و کاته نه ته وه ژیر دهسته که
به ناچاری ده بی به شداری بکات له و
شه ره، بۆ به رژه وهندی سهره وه یه نه ته وه
داگیرکه ره که، ئه وه ده بیته هوی ئه وه
چاویان بکریته وه و به راوردی هیژو توانای
خویان بکه نه له گهل برادره
داگیرکه ره کان، به تاییه تی له کاتی
شکست که ده بینین ئه وانیش هلدین و
ده کوژرین و شکست ده خون، هره وه ها
جار جاره هه ندی له وانه ده که ونه نیو
چهند که سیکی ترسنوک له نه ته وه
داگیرکه ره که، له و کاته زور که یفی به
خوی دی چونکه هه ست به وه ده کا که
ئه و له وان ترسنوک دی نییه، به لام
کاریگهری ئه و جوړه شه رانه که مه
چونکه هه ر ئه و که سانه ده گریته وه که

نه ده کرد، وه هوی توانا نه بوونی به رگری
ئه وه یه که ده مارگیری نه ته وایه تی شله،
چونکه ئه گهر ده ماری نه ته وایه تی شل
نه بایه به رگری له خوی ده کرد تا
سهرکه وتن یان نه مان، که واته سهری
شوپ نه ده کرد، چونکه ئه و نه ته وانه
ده ماری نه ته وایه تیان به هیژه له کاتی
هیژشی نه ته وه یه کی دی بۆ سهریان یه ک
له دوو ریگا هه لده بژیژین: یان به رگری
ده که نه به گشتی یا هه موو ده پون به
گشتی و خاکه که یان جی دیلن، که واته
ئه و نه ته وه ی ته سلیمی نه ته وه یه کی دی
ده بیته و سهری بۆ شوپ ده کات هه ر ئه و
کرده وه یه به لگیه له سهر ئه وه ی که
ده مارگیری نه ته وایه تی له ده ستداوه .
هه ر کاتی که نه ته وه ده ماری نه ته وایه تی
شل بوو، سهره وه ی نامینی و ده ستهمۆ
ده بی، که ده ستهمۆ بوو، وه کو مندالی
ساوای لی دی، ناتوانی هه یچ قهراری بدات
تا په زامه ندی نه ته وه ی داگیرکه ره
وه رنه گری و، سال به سال گچکه تر
ده بیته وه و ترسنوکتر ده بی و، برپاو
متمانیه به نه ته وه ی خوی که متر ده بیته،
تا ده تویتته وه و ده بیته به شیک له نه ته وه

به و جوړه له وانه یه هندی له وانه یاخی بن
له سولته ی نه ته وهی داگیرکه ر . به لام
ئو جوړه شتانه نه ته وه نازاد ناکه ن،
به لکو ته نها ده بنه هو ی چا وکړدنه وه .

۲- نازاد بوونی به ناچاری: یا سر لئ
شیوان (التیه) نمونه ی نازاد بوونی به
ناچاری، خوا له قورئانی پیروژ بومان
ده گیرپته وه که به سر جوله که هاتوه،
ئو ویش به و جوړه بوو: جوله که کانی
به نی ئیسرائیل له میسر ده سته مؤ ببون و
فیری سر شوپ کردن و ژیر ده سته ببون،
ترسنوکی پشتی پی کووړ کړدبوونه وه،
جا له و کاته ی خدا پله ی پیغه مبه رایه تی
به خشی به موسی d ، داوای لی کردن
شوړش بکه ن و بچن فه له ستین نازاد
بکه ن، گوئیان: ئه وه مان پی ناکریت، هر
چهند هانی دان و وه عدی دانی که خوا
سهریان ده خات، سوودی نه بوو، چونکه
ده ماری نه ته وایه تیان ته و او شل بیو
شه پریان پی نه ده کرا، بویه خوا ی
په روه ردگار بریاریدا چل سال له
چوله وانی بیان هیلپته وه:

﴿فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ
فِي الْأَرْضِ﴾ [المائدة: ۲۶].

به شدار ی شه پر که یان کړدوه و
سودفه ی که سانیک ی ترسنوکیان کړدوه
له نه ته وهی داگیرکه ر، ئه وانه ش که من
ته ئسیریکی لابه لا له کومهل بکه ن .
وه کو ئه وه جار جاره هندی کړدوه ی
نه ترسانه بکه ن له به رامبه ر هندی
پووداو، بو نمونه له وانه یه پوژی هندی
پولیس ی ئه سپ سوار پووبکه نه دپیه که یان
هه موو خه لکه که بترسن وزوړبه یان
خوبشارپته وه له بن ئه ستیرک وناو
چاله کان، به لام ئه و که سه به بی ترس
بچپته پییش له پولیس ه کان وقسه یان
له گهل بکات وموناقه شه یان بکات وکاری
پیویست ئه نجام بدات وره وانه یان بکاته وه
یا به گه لیان بکه وی بو پولیس خانه و پاش
یه ک دوو روژ بیته وه گوندو حال و
حیکایه ته که بگیړپته وه و توژی خو ی
هه لیکیشی، ئه گهر ئه و جوړه کاره چهند
جار دووباره بیته وه ئه وه ناویانگی
له گوند په یاده کات به پیاوړکی نه ترس و
ره شید، له وانه یه هندی که س چاوی لئ
بکا . هه روه ها له وانه یه پاش ماو هیه ک
که سانیک ی زوړتر بن و جورئته تی ئه وه
بکه ن داوای لبردنی هندی زولم بکه ن،

هه لآتبوو و یاخی ببوو، پاش هاتنه وهش دهیان زانی به جورئته قسه له گهل فیرعه ون دهکات، له گهل ئه وهش زۆربه یان به سه رکرده یه کی لیهاتوو یان ده زانی، چونکه له خویان بوو . بویه له بریاره گرنگه کانی، وهکو بریاری شه پر کردن له گهل دوزمن به گویان نه ده کرد، بۆ نمونه موسی d فه رمووی: بچین بۆ شام و فه له سستین هه وارگه ی باپیره گه وره کانمانه و خاکی خۆمانه، به ئازادی له وئ بژین، گوتیان: چۆن بچینه ئه وئ ئیستا نه ته وه یه کی به هیزو ده ست ئه ستوو رو به ده ماری لییه:

﴿يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ﴾
[المائدة: ٢٢].

موسی d فه رمووی: که یفی خویانه، ئه گه ر به خۆشی خا که که مان بده نه وه ئه وه زۆر باشه و، ئه گه ر بیکه ن به ناخۆشی ئه وه به تۆبزی لییان ده ستینینه وه، چونکه به لێنم له خوا وه رگرتوو ه سه رکه وتنمان مسۆگه ره . جووه کان له و قسه و بریاره ی موسی d زۆر دلگران بوون، له ترسان ده ستیان کرد به هاتوچوو تیکسوپان له ناو یه کترو،

یانی: تا چل سال چونیان بۆ فه له سستین قه ده غه یه، له و چۆله وانییه دا به سه ر گه ردانی ده میننه وه .

لیره هه ز ده که م مه به ست له چۆل و له گومپایی پوون بکه مه وه: چۆل مانای وا نییه که سی لی نییه، چونکه خویان زۆر بوون وجیگا که یان ئاوه دان کرد بۆ وه، به لام مانای چۆل بوون، یانی چۆل بوون له و نه ته وانه ی سه ر شوپریان کرد بوو، و داگیریان کرد بوون و، چۆل بوو له وانه ی فه رمانیان پئ ده کردن، چۆل بوو له وانه ی ساله های سال بوو فیرببوون له گوئ و هه مدیان دهر نه چن، گومپابوون و سه ریان لی شیوا بوو یانی سه رکرده یان ده ست نه ده که وت، هویه که شی ئه وه بوو ئه وان چه نده ها سال بوو ده سه ته مۆ بوون، پاهاتبوون له سه ر ئه وه که ده بی سه رکرده له وان نه بی، ئیستاش که س نییه هه ر خویان نه بی به ته نیا، خۆشیان متمانه یان به خویان نییه بۆ بریاردان و سه رکردایه تی، له کاتی که هه زه ته ی موسایان d له گه لدا بوو ده شیانزانی پیغه مبه ریکی نه ترسه، چونکه له کاتی گه نجی دا ویرابوو قیبتیه که بکوژی و

کۆمه ل کۆمه ل پسته پستیان بوو، پاشان له ئه نجامه که ی رښککه وتن له سهر به گوی نه کردنی موسی d ، به لام ده یانزانی موسی d پیاویکی ئازاو به جهرگه، ئه و برپارده شی زۆر پی ناخۆشه له وانه یه ئه و که سه ی ئه و قسه ی بۆ ده با تووشی به لا بیی له گه لی، به لکو له وانه یه لیشی بدات، نه ده ویران راسته وخۆ ئه و وه لامه ی بده نه وه، ئه ی ته گبیر چییه؟ پاش چهند بیرکردنه وه رښککه وتن له سهر ئه وه ی که کۆمه لی پیاوی ماقوول بچنه لای هارونی برا گه وره ی موسی d پیی بلین: شه پمان پی نا کریت، ناتوانین بچینه وه ناو خاکی با پیران تا ئه و نه ته وه عیملاقه له ناو خاکه که دهرنه چن به لام ئه گه ر موسی d بتوانی له گه ل خوا شتیکی وا بکات که ئه وانه له ناو خاکه که دهر بچن و که سی لی نه مینی، ئه وه له بهر خاتری تۆ ده چین:

﴿وَإِنَّا لَنَدْخُلُهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ﴾ [المائدة: ۲۲].

هارون d هاته لای موسی d ته ماشای کرد زۆر که یفی خۆشه و سه رگه رمی خۆ سازدانه و تفاق و

که ره سته ی شه ر کۆ ده کاته وه وخۆی رښک ده خات، وه دلخۆش بوو به سه ردانه که ی هارون d وپرسی ئایا قه وم و قیله چۆن خۆیان سازداوه؟ هارون d به ئوسلوبه حه کیمانه که ی خۆی ده سته ی به قسه کرد له گه ل موسی d وباسی خاله لاوازه کانی به نی ئیسرائیلی بۆ کرد و شیریکی له وی داناو وه رښککه ی که له وی داناو، موسی d له وی دلته نگ بوو زانی په یامیکی ناخۆشی پییه، پیی گوت: چیت لایه به پروون و ئاشکرای پیم بللی هارونیش d پیی گوت: که پیاو ماقولانی هه موو هۆزه کان هاتنه لام و داویان لی کردم بیمه لات و ئه و په یامه ت پیی رابگه یه نم، په یامه که ی به ئامانه ت پیی گوت .

موسی d زۆر دل ناخۆش بوو به که ساسیکه وه به هارونی گوت: کاکه ئه تۆ ده زانی من پیغه مبه ری خوام و به س، هیچم له ده ست نییه، هه رچی خوا ئه مره پی بکات ئه بی واکه م، ناتوانم ئه مره خوا بشکینم، تکات لی ده که م هه پوه ناو قه وم و قیله وه ول بده به ئوسلوبه حه کیمانه که ی خۆت (إقناعیان) بکه که

هارون d زور دلگران بوون و مقومقویان له ناو پهیدا بوو و دهستیان کرد به بۆله بۆل و پسته پست له و کاتی ئهوان شله ژانیان که وتبوو ناو دوو کهس له وانهی بریویان به هیژبوو ده شترسان خوا له و

کرده وهی ئهوانه تورپه بی له لسانه وه، ویستیان ترسیان کهم که نه وه و گوتیان: ئیشه که زور ئاسانه و شه ره که ی ئیمه هر پیاسه یه، ته نها ئیوه هیرش بکه نه سهر ده رگا و بچنه ژووری سهر که وتوو ده بن، پشت به خوا ببه ستن ئیوه ئیماندارن **قُلْ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَذَّ مَ اللّٰهِ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ** [المائدة: ٢٣].

گوتیان: وانیه، ئیوه فیلمان لی ده کهن و ده تانه وی توشی شه پمان کهن، ئه وه موسی d به خوی گوتی: بچنه ناو خاکه پیروژه که ی باپیران که خوا بۆ ئه نگوی نویسیه، به و مه رجه ده بی پاشه و پاش نه کشینه وه و پشت نه ده ن، چونکه ئه گهر پشت بده ن زهره رو زیانیکی زورتان لی ده که وی:

سه ریچی له فه رمانی خوا نه کهن، هه روه ها سهر که وتنه کهش مسوگه ره، چونکه خوا وه عدی داوه، وه عده کهشی گرنتیه، هه روا بزانه سهر که وتن له گیر فانه.

هارون d هاته وه، قه وم وقيله ش گیکور گیکورپانه بزنان چى پییه؟ هه موویان ده وریان له هارون دا d، بۆ زانیی وه لامی موسی d.

هارون d به ئوسلوبه چه کیمانه که ی دهستی به قسه کرد و، پیشه کی باسی خاله به هیژه کانی به نی ئیسرائیلی کرد و باسی ئازایه تی و نه ترسی باپیره گه وره کانی کردو، هه روه ها باسی ئه وه نه ته وه عیملاقه ی کرد، که گوايه ئه وانیش وه کو جاران عیملاق نه ماون وزولم و ژورداری و برسیتی و نه خوشی پشتی شکاندینه، ئهوانه که جاران وه کو شیر بوون ئیستا بووینه ریوی، گوتی: با ئه مری خوا نه شکینین وخوا له خۆمان تورپه نه کهین و، خۆمان له شیرى خوی نه دهین، چونکه ئه گهر خوا له خۆمان تورپه بکهین، له وانه یه توشی پاشه روژیکی تاریک بین، خزم به قسه کانی

﴿يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ﴾ [المائدة: ۲۱].

که واته مه سه له که شه پ کردنه، ئیوه ده تانه وی توشی شه پمان بکه ن . که زانیان موسی d هر مکوپه له سر نه و شوپش و شه پ، له دین ه لگرانه وه و ده ستیان کرد به بی ئه ده بی ده ره ق به موسی d و پرو پاگه نده یان له دژ ده کرد و ده یان گوت: موسی d پیاویکی شه پ خوازه و به گيچه له، هر له مندالی به گزی خه لکی میسر دا ده چوو، نه وه خو له بیرتانه به لاش وحه لاش خزمیکی فیرعه ونی کوشت و هه لات و ئیمه ی توشی به لا کرد، ئیستاش ده یه وی سهرمان به فه تاره ت بدات، جا هه موویان هه لسان به کومه ل به ناشکرا به موسایان d گوت: ئیمه شه پ ناکه یین و، خاک نازاد ناکه یین هه تا هه تایي مادام نه و قه ومه عیملاقه له سر خا که که ن نه گهر ده ته وی شه پ بکه ی پړو به خو ت و به خوات شه پ بکه ن، ئیمه هه ر لیړه داده نیشین چرکه له تیرو که وانمان نایي . ﴿قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا

دَامُوا فِيهَا فَأَذْهَبُ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾ [المائدة: ۲۱].

له وه زیاتر که و تنه سوکایه تی کردن به موسی d و ناو ناتوره ی خراپیان لی ده نا ده یانگوت: (گونکه و نیړه موکه) چونکه مندالی نه بوو، تا خوا سپر ره که ی ناشکرا کردو درو که ی سپی کړدنه وه، به و جوړه ی خواره وه: جاره کی موسی d خو ی ده شوشت جلو به رگه کانی له سر به ردیک دانابوو، پاش خو شوشتنی گه راپه وه لای به رده که به رگه که ی له بهر بکات، به رده که به جل و به رگه کانه وه غلو لبووه، موسی d که و ته دوا ی به ردی: نه ی به رده جل و به رگه کانم بده ره وه، نه خیر جل و به رگه کان پویش ت تا به نی ئیسرائیل به رووتیان دیت و گوتیان: والله موسی d هیچ عه بی نییه، نه و جا به رده که ی پاره ستا^(۱) و جلو به رگه کانی له بهر

(۱) عن النبي d قال: (كان بنو إسرائيل يغتسلون عراة ينظر بعضهم الى بعض، وكان موسى d يغتسل وحده، فقالوا: والله ما يمنع موسى d أن يغتسل معنا إلا أنه آدر، فذهب مرة يغتسل فوضع ثوبه على حجر، ففر الحجر بثوبه فجمع موسى في أثره يقول: ثوبي يا حجر حتى نظر بنو إسرائيل الى موسى d فقالوا: والله ما بموسى من بأس،

ئەو دەو، هەروەها دەیانگوت چی هەیه
تەنھا خۆی و گونی و سەفوری ژنی^(٢)
هیچی تری نییه، کابرایهکی رووت و
قوته، نەمەری هەیه نەمالات، نەجوت و
گاو زەرعات، هیچ دالی بەو ئەزمونەوه
نییه، خۆ هیچ مندالی نییه بکوژی، هەر
شەڕ بەکوپی خەلکی دەکات، هیچ
زەرەری لێ ناکەوێت، هەر وەختەکی
لەشەرەکه بشکێت و ترسی بگاتێ
هەلدی و تێدەتەقینێ وەکی جارەکی
دی که هەلات و چوو بوو شوان چەند
سالان، ئەو جارەش هەلدی لە جێهە
خۆی دەشاریتەوه، دەبیته شوانی یا
گاوانی هەرچی هەبی، بەلام کێ لێی تێک
دەچی؟ ئیمه .

ئەو دەو، هەروەها دەیانگوت چی هەیه
تەنھا خۆی و گونی و سەفوری ژنی^(٢)
هیچی تری نییه، کابرایهکی رووت و
قوته، نەمەری هەیه نەمالات، نەجوت و
گاو زەرعات، هیچ دالی بەو ئەزمونەوه
نییه، خۆ هیچ مندالی نییه بکوژی، هەر
شەڕ بەکوپی خەلکی دەکات، هیچ
زەرەری لێ ناکەوێت، هەر وەختەکی
لەشەرەکه بشکێت و ترسی بگاتێ
هەلدی و تێدەتەقینێ وەکی جارەکی
دی که هەلات و چوو بوو شوان چەند
سالان، ئەو جارەش هەلدی لە جێهە
خۆی دەشاریتەوه، دەبیته شوانی یا
گاوانی هەرچی هەبی، بەلام کێ لێی تێک
دەچی؟ ئیمه .

سەر هۆزەکان دەیان گۆت: براینه: هەر
شەڕ ئاژاوایی ڕووبدات هەر ئیمه پیاوه
ماقولهکان لیمان تێکدەچی، چونکه ئیمه
مالان زۆره وفیری گوزەرانی خوشین،
کەواته دەبی ئەو ئەزمونه بپاریژین بۆ
زمان درێژان دەکرد، دەستیان خوشبی ئەو
زمان درێژانهیان لەبێقه کردینهوه، ئیستا
بماپانه هەمووی بە گەر موسی d
دەکەوتن، خوا دەزانی چیان لێ دەکردین،

هەندیکیان دەیانگوت: کاکه فیرعون و
قیبتیهکان چ عیبیان نەبوو، کوا چیان
لێ کردینه بگره ده پازده هەزار
کەسیکیان لەنەتەو دەو ئیمه کوشتییه،
ئەویش خەتای خزمەکانی ئیمه بوو، زمان
درێژان دەکرد، دەستیان خوشبی ئەو
زمان درێژانهیان لەبێقه کردینهوه، ئیستا
بماپانه هەمووی بە گەر موسی d
دەکەوتن، خوا دەزانی چیان لێ دەکردین،

وأخذ ثوبه فطفق بالحجر ضرباً (بالمخاري، فتح الباري :
٣٣٠/١).

(٢) خاتون سەفوری خێزانی موسی d کچی
شوعیهه d . بڕوانه تەفسیری ابن کثیر: ٣/٣٨٩.

جا تاجل سال له بیابانی سینا مانه وه
به سهر لیشیوایی، به جوریک نه گهر بیان
ویستبا بچن بو میسر یا بو شام پریان لی
تیک ده چوو ده گه رانه وه جیگای خویان .
لیره دوو پرسیاری دیته کایه وه، نه ویش
نه وه یه: بو پریان لی ده گورا؟ وبو چل
سال ده وای کرد؟

وه لایمی پرسیاری یه که م - والله اعلم -
نه وه یه: چونکه نه گهر پریان ده رکربا بو
میسر و له وانه بوو له گهل جه ماعه تی
فیرعه ون دانوستان بکه ن بو له ناوبردنی
موسی d، هه روه ها نه گهر پیی
شامیان بزانیایه له وانه بوو له گهل
عه مالیکه کان ریکبکه ون له دژی موسی
d ویاوهره کانی .

وه لایمی پرسیاری دووهم نه وه یه: خوی
گه وره ویستی نه وانه ی که له سهر
سهرشوری و زیلله ت راهاتوونه و خوویان
پیوه گرتووه هه موویان بمرن،
وه نه وه یه که دروست بی له و ماوه یه که ژیر
دهستی نه دیتووه و دهسته موو زه لیل
نه بووه و، ده ماری نه ته وایه تی شل
نه بووه .

هه تا خوا سهران نه بینی به فری ناویتی .
به لام نه و قسه له ناو کومه ل مه که ن
نه وه که کس و کاری کوژراوه کان دلایان
لیمان بره نجی، و موساو d نه وانه ی
هاویرن له گه لی به خائین و ترسنوک له
قه له ممان ده دن .

به و جوره که وتبوونه به ربه ره کانیک
خراپ له گهل موسی d، تاوای لیها ت
موسی d هاواری خوی کرد، گوتی:
خوایه که سم به دهسته وه نییه له خوم و
برایه که م زیاتر، خوایه ئیمه جیا که وه له و
قه ومه ده رچوو له فه رمان و فاسقانه
﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي
فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾

[المائدة: ٢٥].

له و کاته خوی گه وره پی ی فه رموو:
چونه وه بو خاکی باو بایران قه ده غه یه
له سهریان تا چل سال و ده بی سهریان لی
بشیوی و پریان لی بگوری، توش دلته نگ و
ناره حه ت مه به له سهر نه و نه ته وه فاسقه
﴿قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً
يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ﴾ [المائدة: ٢٦].

باسی سییه م: ده مارگیری نه ته وایه تی**مام ناوه ند:**

لیره پیویسته دوو شت بزاین ئه وانیش
ئه وانن:

۱- پیناسه ی ده مارگیری نه ته وایه تی مام
ناوه ندی.

۲- حوکمی شهرعی ئه و جوره
ده مارگیرییه چیه .

۳- پیناسه ی ئه و جوره ده مارگیرییه
ئه وه یه: که ئه و نه ته وه یه خوی دابنی به
ئاده میزادیکی سروشتی وه کو هه موو
ئاده میزادانی جیهان نه له وان که متره و
نه له وان زیاتره، ئه ویش وه کو ئه و خه لکه
له نه وه ی ئاده مه و ئاده میش خوا له
قوری دروست کردوه .

۴- حوکمی ئه و جوره ده مارگیرییه
ئه وه یه، که دروسته، به لکو پیویسته
(واجبه) . چونکه:

أ/ حوکم پانان و کاربه دستانی ئه و جوره
نه ته وه یه ئه گهر له ده ستیشیان بی
نه ته وه کانی دی نا چه وسیننه وه و، مافیان
پیشیل ناکه ن و، گالته یان پی ناکه ن،
چونکه ماده م بپوایان به وه هه یه که
ئه وانیش کوپی ئاده من وه کو ئه وان،

له و سه رگوزشته ی به نی ئیسرائیل بومان
ده رده که ویت که هه ر نه ته وه یه کی ده مار
شل ئه گهر خوا چه ز بکا پرزگاری بکات،
دووری ده کاته وه له نه ته وه داگیر
که ره که، بو ئه وه ی جیلکی تازه
په روه رده ببی دوور له چه وسانه وه ی
نه ته وایه تی و، دوور له ترس و توقاندنی
نه ته وه کانی دی، جا ئه و نه وه نه ترسه
ده توانی خاکی باب باپیران پرزگار بکات
و، ئازادی و سه ربه خویی به ده ست بیی،
چونکه ئاده میزاد به ئازادی له دایک
ده بی، به سروشت ژیرده سته یی
وچه وسانه وه قه بول ناکات، تا فیّر ده کری
و لی پادی، وه ئه و که سانه ی له ماوه ی ئه و
چل ساله له دایک بوون فیّری
چه وسانه وه و ژیر ده سته یی نه بوون،
چونکه په روه رده ی کاتیک بوون که
داگیر که ریان نه دیتبو، هه روه ها
ترسنۆکه کان نه ده ویران له ترسی موسی
d له سه ر ترسنۆکی په روه رده یان بکه ن
و پریان بینن .

هه ست ده کهن جوړه خزمایه تی و برایه تی
یه که له نیو هه موو ئاده میزاد هه یه .

ب- حوکم پانانی ئه و جوړه نه ته وه یه
دادپه روه ری ده کهن، چونکه هه ر کاتی
کیشه یه که پروبدات له نیوان نه ته وه ی
خویان له گهل نه ته وه یی کی دی، ناچن
یارمه تی نه ته وه ی خویان بدهن به
کویرانه، به لکو ته ماشای خودی کیشه که
ده کهن و هه لی ده سه نگینن، جا
به گویره ی حق یارمه تی نه ته وه ی خویان
ده دهن، زوربه ی ئه ندامانی ئه و نه ته وه یه
ژیرو عاقل و پرهوشت جوانن، چونکه
ئاده میزاد سی جوړه: جوړیک شت تیده گا
به راستی وچاک و خراب له یه که جیا
ده کاته وه، به بیرکردنه وه ی خوی، به بی
یارمه تی که سیکی دی، جوړیکی دی هه یه
پیویستیان هه یه به یارمه تی که سیکی
دی، یانی خوی چاکه و خهراپه ی باش
پی له یه که جیا نا کریته وه، به لام ئه گه ر
که سیکی دی بوی له یه که جیا کرده وه
تیده گات و شته که فیړ ده بی . جوړی
سییه م نه خوی سه ربه خو ده توانی
چاکه و خراپه له یه که جیا بکاته وه و، نه
ئه گه ر که سیکی دی بوی له یه که

جیا کرده وه تیده گات . جا ئه و هه رسی
جوړانه کامیان به عاقل دائه ندرین؟
جوړی سییه میان ئه حمه قه و حیسابی
له گهل ده وارن دایه . به لام جوړی یه که م
ودووه م ئه وانه عاقلن و ژیرن له گهل
جیاوازی پله، به لام هه ر ژیری و عاقلی
به س نییه، به لکو پیویسته پرهوشت
جوان بن، ئاده میزادی رهوشت جوان ئه و
که سه یه که هه ر کاتی حق و چاکه ی
زانسی لایه نگیری ده کات، چونکه هه ر
که سی حق و ناحه ق تیگه یشت یا
تیگه یندرا، به لام بوو به لای ناحه ق و
له دژی حق راوه ستا له بهر هه ر هویه که
هه بی ئه وه به دخووه^(۳).

که واته ده بی زوربه ی ئه ندامانی ئه و
نه ته وه یه بتوانن چاک و خراب و حق و
ناحه ق له یه که جیا بکه نه وه و له هه مان
کات بینه لایه نگیری حق و چاک .

ج- ئه ندامی ئه و جوړه نه ته وه یه -
عاده - یارمه تی یه کتر ده دهن و خویان له
پیئاو به رژه وه ندی گشتی به خت ده کهن.

(۳) غزالي، إحياء علوم الدين: ۱/۲، چاپی مصطفی
باي.

د- ئەندامی ئەو جوۆره نه ته وه یه -
 عاده - شه پری ناو خوێیان که مه، چونکه
 زۆربه یان حهق و ناحهق له یه ک
 جیاده که نه وه، و به حهق رازی ده بن و،
 حه ز له چاکه و یارمه تیدانی یه کتر ده که ن
 و، به رژه وه ندی بالای نه ته وه که یان
 په چاو ده که ن و، نه فسیان ناینی یه کتر
 زه لیل بکه ن و، بیژیان نایی مالی دزیاری
 بخۆن و، دلایان نابا مالی یه کتر داگیر
 بکه ن و بیخۆن، دلایان نایی په لاماری
 ناموسی یه کتر بده ن و یه کتر سوک وریسوا
 بکه ن.

ه- ئەو جوۆره نه ته وه یه زۆر جار تووشی
 شه پری گه وره ده بن له گه ل نه ته وه کانی
 دی، چونکه رازی نابن هیچ نه ته وه یه کی
 دی حوکم رانیان بکات و، کلکایه تی هیچ
 نه ته وه یی که قبول ناکه ن، له ژیر هیچ
 دروشمی و، به ناوی هیچ شتی، چونکه
 خوێان به داد په روهر و داد گهر ده زانن و،
 خوێان به شایانی ئەوه ده زانن که
 پیویسته چاره نویسی خوێان بکه ن، به هیچ
 جوۆری له و حهقه ی خوێان ده ست به ردار
 نابن، ده گێر نه وه ده لێن: ئیمامی
 عومهر C (عه رفه جه ی کووری

هه رسه مه ی) کرده حوکم پرانی بوجه یله،
 ئەوانیش رازی نه بوون و داوایان لی کرد
 لایبا، چه نکه له قه وم و هوژی ئەوان
 نییه، وه داوایان کرد له جیاتی ئەو
 جه ریری به جلی C دابنی، ئیمام عومهر
 C بانگی عه رفه جه ی کردوو لێی پرسى:
 ئایا ئەو قسه یه راسته؟ عه رفه جه گوئى:
 راست ده که ن من له هوژی ئوزدم، به لام
 له وئى خوینداریم توشبوو و رویشتم وهاتم
 بو ناو بوجه یله، ئیمامی عومهر C بوئى
 گوړین^(٤)، که واته داواکه یان گونجاو بوو
 له گه ل بنه ماکانی ئایینی ئیسلام، بوئى
 ئیمامی عومهر C قه بولی کرد.

هه روه ها زانایانی فیهی ئیسلامی له سه ر
 ئەو رایه ن که هه موو که سی که ونه ته وه یه ک
 مافی ئەوه ی هه یه به زو ل و سته م پازی
 نه بی و به گژی سته م کاردا بجیته وه، هه تا
 ئەگه ر ئەو سته مکاره خه لیفه ی ئیسلام
 بی، وه هه ر کاتى شه پو ئاژاوه له نێوان
 خه لیفه و سته م لیکراوان پوو بدات،
 پیویسته کو مه لی موسلمان پشتی سته م

(٤) بپروانه ابن خلدون، المقدمة لاپه ره: ١٣١ چاپی
 مه کته بی مثنی / بغداد.

که واته دووړو زه لیل و ژیر ده سته یه،
به لām تی ناگات، یا خوی لی نه زان و گیل
ده کات .

۲- خوی گه وړه ده فهرموئ:

﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ
وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ
وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ
وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ
وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ
فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ وَلَمَنْ
انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ
سَبِيلٍ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ
النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ [الشورى: ٣٦-٤٢] .

یانی: هرچی هه تانه له مال و دارایی و
مندال هه مووی شتیکی کاتییه، ته نها بو
دونیایه، که مردن هیچ سودی نامینی،
به لām نه وهی لای خوا هه لگیراوه، ده مینی
بو پاش مردنیش، بوئی زور چاکتره، و
نه وهی لای خوا هه لگیراوه بو نه و
که سانه یه که نیماندارن وپشت به خوا

لیکراوان بگرن وداوا له خه لیفه بکه ن
ما فیان پیشیل نه کات^(۵) .

به لگه ش زوره له سهر نه وه که نه ته وهی
خوا په رست نابی رازی ببی به زه لیلی و
ژیر ده سته یی و کلکایه تی بو نه ته وهی کی
دی، نه وه ش به لگه کانه:

۱- خوی گه وړه ده فهرمی:

﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ
الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [المنافقون: ٨] .

یانی: پیزو سهر به رزی هه ر بو خوا و
پیغه مبه ر d و نیماندارانه، به لām دووړوان
نازانن، که واته ژیر ده سته یی له گه ل
نیمانداری ناگونجی، چونکه ژیر ده سته یی
زه لیل بوونه و، نیمانداریش سهر به رزییه،
زه لیلی و سهر به رزی له یه ک دل کو
نابنه وه، به لکو ژیر ده سته یی له گه ل دوو
پوویی جمکن، چونکه ئاده میزادی ژیر
ده سته یا نه ته وهی ژیر ده سته به هه موو
هه ولی تیده کوشی نه ته وه داگیر که ره که
له خوی رازی بکات و خوی بباته پیش،

(۵) بېوانه البحر الرائق: ۱۵۱/۵ الطبعة الأولى، والمواق،
التاج والاکلیل: ۲۷۷/۶ . وموسوعة جمال عبدالناصر في
الفقه الإسلامي: ۶۸/۱۷ طبعة المجلس الأعلى للشؤون
الإسلامية في مصر.

ناکەن تۆلە لە سەتەم کار دەکەنەو و
 دیفاع لە مافی خۆیان دەکەن، ئەوانە
 هیچ پەخنە و گلهییان لەسەر نییه، بەلکو
 گلهیی و پەخنە لەسەر ئەو کەسانە یە کە
 سەتەم لە خەڵک دەکەن و سنووری حەق و
 مافی خۆیان دەبەزێنن لە عەرد، ئەو
 سنووربەزێن و ماف داگیرکەرە تەووشی
 عەزابێکی بەئێش و ژان دەبن .

ئەوانە تە پێرۆزانە چەند خالێکیان
 گرتۆتەو، بەلام ئەو خالانە ی ئێمە
 مەبەستمانە ئەوانە یە:

١- خۆی گەورە پیاوی سەتەمکاری خۆش
 ناوی، و هەركەسی یارمەتی داگیرکەر
 بکات شەریک و بڕابەشی ئەو لە
 کارەکە ی، و کارەکەشی سەتەمکارییە،
 کەواتە خۆی گەورە داگیرکەر و
 شەریکەکە ی خۆش ناوی .

٢- ئێمانداری بەراستی ئەو کەسە یە کە
 زۆلم و سەتەم قەبول ناکات و بەگژی دا
 دەچێتەو، کەواتە پێویستە لەسەر هەر
 نەتەوێک ژێر دەستی نەتەوێکە ی دی
 قەبول نەکات، چونکە زۆلم و سەتەمکارییە،
 و ئەگەر هات و هەر کەسی کلکایەتی

دەبەستن . ئەو کەسانە ی خۆیان
 دەپاریزن لە تاوانی گەورە و،
 دامەنپێسی، و ئەگەر تەوورە بوون زوو
 چاک دەبنەو - پکە ئەستوور و خەشەم
 کێش نییه - ئەو کەسانە ی وەلامی
 بانگەوازی خۆیان داوەتەو لە فەرمانی
 دەرناچن و نوێژ دەکەن، ئەو کەسانە ی
 ئەگەر کران بەسەرکردە و کاربەدەست
 دیکتاتۆر نینە و بیروپرای خەڵک وەردەگرن
 و کاری پێ دەکەن، ئەو کەسانە ی ئەگەر
 خوا مال و دارایی پێ بەخشین بەگۆڕە ی
 توانای مالە کەیان بەسەر خەڵک
 دەبەخشنەو . ئەو کەسانە ی کە سەتەم
 قەبول ناکەن و هەركاتی کە سەتەمیان لێ
 کرا یارمەتی یە کتر دەدەن بۆ لابردنی و،
 پشت و پەنانە بۆ سەتەم لێ کراوان .

چونکە پاداشتی خەراپە خەراپە یەکی
 وەکو ئەو، وە لە هەمان کات ئەگەر
 خەراپە کار پەشیمان بۆو داوای لە یەک
 بوردن و پێککەوتنی کرد نامادەنە بۆ
 پێککەوتن و، جەرە جەرە هەر بە پیاوێتی
 لێی خۆش دەبن و پاداشت لە خوا
 وەردەگرن، خوا پیاوی سەتەمکاری خۆش
 ناوێت، و ئەو کەسانە ی کە زۆلم قەبول

قه بول کرد، نه وه ئیمانداري پاسته قینه نییه .

۳- نه وه که سانه ی زولم قه بول ناکه ن و توله له سته م کار ده که نه وه و دیفاع له مافی خو یان ده که ن، خوی په روه ردگار هیچ په خنه و گله یی له سهریان نییه . که واته نه وانه ی شوړش ده که ن بو نازاد کردنی نه ته وه ی خو یان و ده یانه وئ سهر به خو یی بو نه ته وه که یان مسوگه ر بکه ن، خوا به شوړشه که یان پازیی و هیچ گله یی له سهریان نییه .

۴- خوی گه وره په خنه و گله یی زوره له سهر نه وه که س و نه ته وانه ی ماف پی شیل ده که ن و سنوور ده به رینن و وردی که سیکی دی یا نه ته وه یی کی دی داگیر ده که ن، که واته نه وه که سانه ی له نه ته وه داگیر کراوه که ده بڼه دارده ست و چاوساغ و یارمه تیده ری داگیر که ر حالیان زور خه راپه، چونکه پیغه مبه ر d ده فهرمیّت:

(من شر الناس منزلة عند الله يوم القيامة عبد اذهب آخرته بدنیا غیره)^(۱) .

(۶) بړوانه: (پن ابن ماجه: به رگی ۲ لاپه ر ۱۲۱۲ نمره ی حدیث: ۳۹۶۶ وضعفه الألبانی فی: ضعیف سنن

یانی: خه راپترین که س لای خوا له پوژي قیامه ت، نه وه بنده یه که دینی خو ی له ناو بر دووه بو خاتری دونیای که سیکی دی، وه ناشکرایه نه وه که سانه ی یارمه تی داگیر که ر ده دهن، نه وانه دین و دونیای خو یان ونه وه که یان کردووه به قوربانی سود وقازانجی داگیر که ر .

۵- پیغه مبه ر d ده فهرموی: (لا طاعة فی المعصية، إنما الطاعة فی المعروف)^(۷) .

یانی: نه گه ر خه لیفه ی ئیسلام یا نوینه ری سته میان له خه لک کرد، یان بوون به لای نه ته وه یه که له سهر حی سابی چه وساندنه وه ی نه ته وه که یی دی، یا نه ته وه که یان ده چه وساندنه وه، له و کاته پیویست نییه له سهر خه لک گوپرایه لی فهرمانه کانیا ن بن، چونکه گوپرایه لی فهرمانی سهر کرده واجب و پیویست نییه ته نها له کاتی که فهرمانه کانیا ن راست بی

ابن ماجه: ۳۹۶۶ وضعیف الجامع الصغیر: ۲۰۰۸، و ۵۳۰۵.

(۷) بوخاری، بړوانه: (صحیح البخاری) چاپی مصطفی البای سالی ۱۲۷۷ هـ کتاب الأحکام، باب ماجاء فی الخبر الواحد: ۹ لاپه ر ۱۰۹ و فتح الباری: ۲۰۳/۱۳.

وصلی اللہ علی نبینا محمد وعلی آلہ وصحبہ أجمعین

و چاکه و به رژه وهندی ئایینی پیروژو
نه ته وه کانی تییدا په چاو بکات و
له سنووری شهر دهرنه چی و، ئه و
که سانه ی پازی دهن به چه وسانه وه ی
نه ته وه ی خویان، به هه نجه تی (تاعه تی
وه لی ئه مر؟) ئه وان ه له مانای (طاعة)
نه گه یشتی نه، و ئه گه ر تیگه یشتی و
ئه و جا به راوگیری بکه نه وه له ترسان یا بۆ
قازانجیکی دنیایی کاتی، ئه وان ه دنیای و
قیامه تی خویان و نه ته وه که یان به
قوریانی دنیای (وه لی ئه مر) کردوه، له
روژی قیامه ت به خراپترین که س لای خوا
دائه ندرین .

۶- به م جوړه دیمه کو تای باسه که، له
خوای گه وره ده پاریمه وه لیم قه بول
بفه رموی و، له ناو دلی ئیمان دارانی
بچه سپینی، وسو د به خش بی، تکاشم له و
خوینه رانه ی که ده یخوینه وه ئه وه یه هر
هه له یکیان به رچاو که وت ئا گادارم
بکه نه وه چ به قسه بی چ به نووسین، منیش
إن شاء الله سوود له سه رنج و
تیبینی ه کانیان وهرده گرم (الکمال لله
وحده، والحمد لله رب العالمین)